

VENCZEL JÓZSEF:
MÁRTON ÁRON PÜSPÖK NÉPNEVELŐ RENDSZERE
1938/39, VI. évf. 5-6. sz. 361-371. l.

Évek óta melengetett szándék, tervekre ösztönző gondolat lett valósággá, mikor ennek a nyomtatott oldalnak őst, az Erdélyi Iskola népnevelési részének legelső lapját, kefelenyomatban megkapta Márton Áron, a szerkesztő. Ifjúsági prézesként az eddig eltelt másfél esztendő alatt rendíthetetlen eréllyel hirdette főiskolás híveinek, hogy népünk életmegújulása elválaszthatatlanul a lélek nemességétől, a szellemi magatartás tisztaságától, az értelem eleven frissességétől és az akarat szilárdságától függ. Lehet társadalmi utópiák fölött elmélkedni, lehet gazdasági terveket ötleni, lehet merész reformokért tüzesedni, de észjárásunk csak akkor jut a valós szükségletek közelébe, ha számba veszi a bajok okát, s ez a nép kellő műveltségének hiánya. „Mi emberek jövő magasságunknak csak alacsony lépcsőjén állunk... Hát még mi, Magyarok!” – kiált Széchenyivel. Joggal panaszkodunk, hogy népünk elmaradott és rossz, hogy különösen az ifjúság elvesztette az apák tisztas erkölcsi érzékét, faji és keresztényi tájékozódó képességét. Romlik, s az ősök szent hagyományaihoz mind hűtlenebb lesz. Gyökértelenül, a vallásos talajból is kiszakadva, romboló eszmék hátán a romlás lejtője felé sodródik. „Előre tehát lelkesek, álljunk elő s fussunk más nemzetekkel versenyt a tökéletes felé!” (Széchenyi) Támasz nélkül, sőt ellenséges

szándékok, elnyomó törekvések között egy faj megmentésének történelmi feladataira hívtunk. Erőnk a lelkesedés! Ha a lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülözéseivel megkínzott tanár- és tanítóttestülettel az élen, felismeri hivatását – rögzíti programként a lobogószavú pap – ez a csupa rongyos, de lázas szemű kis csapat a világ egyetemes borulatában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert ezer ágazású gyökérzettel fog megkötni, hogy apái földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni.

Elszánásában a nagy dán prédikátor, Grundt wig Frederik, a mintaképe, a lázas újíto, a népnevelők példaembere. Gyakran említi, hogy ez az idegen férfi nagyon is rokonunk. Szorgos és lelkes munkáját akkor kezdi, mikor hazája végveszedelemben: 1807-ben az ország elveszíti tengeri hatalmát, 1813-ban államcsödbe jut, 1814-ben megfosztják Norvégiától s a bécsi kongresszus már arról tárgyal, nem kellene-e Dániát az önálló államok sorából törölni. A dán nép vigasztalan állapotban, szegényen, műveletlenül, az alkoholizmus és más nagy népi bűnök polipkarjaiban vergődik a teljes pusztulás partján. Az értelmiség idegenként és hideg közönnyel áll a nép bajával szemben s a nép sem érez közösséget a tőle érzésben, életmódban, műveltségben távolálló felsőbb rétegekkel. Kétféle dán állott egymás mellett érzéketlenül, két különböző fajta: a főiskolát végzettek magasabb rendű, romantikus és esztétikus hajlamú csoportja és az alsóbbrendű valóságimádó falusi népközösség; egy népnek fiai, mindkettőjüket a megsemmisülés fenyegeti, de az összefogás, a mentés és a menekülés feltételei hiányoznak. És Grundt wigot mindez nem teszi kétségbeesetté, sem a külső kényszer, sem a belső rákfene, az apostolok lelkülete munkára taszítja s ő jár, tanít, lelkesít és szervez. Apró kunyhókban összegyűjti a fáradt megadással halálra készülő nép fiait. Tanít nekik irodalmat, eléjük varázsolja a dán ember eszményi alakját, megmutatja a néplélek halált rejtő nagy bűneit és élethordozó erényeit, feltárja a nyelv szépségeit s összefogó erejét. És tanít nekik történelmet, a múlt felidézésével s letűnt századok eseményeinek ismertetésével leszedi az emberek szeméről az elválasztó hályogot. És tanít nekik földrajzot és megszeretteti a hazai rögöt. Neveli a népet, a keresztény erkölcsök és az Istenben való hit felszításával megvilágosítja a sötét jelent, benyúl a lelkekbe s a boldogabb, szebb élet megteremtésére képes és alkalmas új erőket ver fel.

A hamis tanok dűlása s a nálunk is megindult néprontás idején ily gondolatokban és példákban gazdagon indul az erdélyi magyar népnevelő. Szűlőfalujának terhes életkérdései zaklatón nyugtalanítják, a nép s az ifjúság közt töltött évek emlékei, ezek a keserítő és lelkesítő élmények szóért kiáltanak, az értelmiség tétova céltalansága kiállást követel. A kínálkozó alkalmat nem is mulasztja el, régi őrhelyén, Gyergyószentmiklóson, vallomást tesz s az igazak mellett vitézkedő Szent Mihály havában meghirdeti a „kiszélesztett iskola”: a népnevelés programját. Csak néhány százan, a katolikus nagygyűlés szorongó kis tábora hallgatja és hallja kemény szavait, de az időnként megnyilatkozó együttérzés mértéke már jelzi, hogy hamarost ezek lelkes ereje épít biztos utat, melyen a követ, népnevelésünk hírmondója, eredménnyel körülhordozhatja a megújító gondolatokat.

A NÉPNEVELÉS FELADATAI

Az ifjúsági prézes, a népszövetségi igazgató és a kolozsvári plébános egyazon tervet munkál s azonos gondolatokat hirdet. Nagygyűlési beszéde (*A kiszélesített iskola*. E. Iskola, 1933/34, 1, 1-2.) s későbbi két terjedelmesebb tanulmánya (*Az iskolán kívüli népnevelés feladatai*. E. Tudósító. 1935. XVIII. 9.; *Népnevelésünk feladatai*. Hítel, 1937. 3.) egyetlen gondolatsorra vezethető vissza, a *rendszerre*, melyet munkája küszöbén, 1933 nyarán vagy még előbb kialakított és maga számára rögzített.

A népnevelés célja kettős. Mint a nevelés általában, a népnevelés is az egész embert tekinti, egyéni és társadalmi vonatkozásban veszi és akarja tökéletesebbé tenni. Célja tehát: népünk tömegénél gyarapítani az egyéni és a társadalmi műveltséget.

1. *Egyéni műveltségre* mindenkinek, a nép egyszerű fiának is joga van. A népiskola csak az elengedhetetlen elemi ismereteket adja meg. A foglalkozás körébe vágó ismeretek pedig mindig csak egyirányú, aránylag szűk területet ölelnek át. A személyiség kibontakozásához többre, bizonyos fokú teljességre van szükség. De nem a felszínes városi kultúra az, ami hiányzik, hanem a népre szabott, körülményeihez mért olyan nevelés, mely értelmi, akarati és érzelmi világát teljesebbé teszi.

a) *Az értelem művelése* a népnevelés feladatai között is az első helyen áll. Az élet régi, áttekinthető formái felbomlottak és összekuszálódtak. Népünket meg kell tanítanunk *gondolkozni*, hogy az összevisszaságban tudjon eligazodni. Nehézkes és hiszékeny gondolkozással, tágabb látókör és gyors alkalmazkodó készség nélkül áldozatul esik a vak körülményeknek, a garázda szándékoknak. De az értelem műveléséhez számít a *hivatás körébe vágó ismeretek gyarapítása* is. Széchenyi írja a Hítelben: „Az ész erő, s így az ész boldogság.” A legnagyobb magyar itt a kiművelt emberfőről, a jó és tökéletes építőmesterről, a mélyebb tudományú gazdákról, a józan tanultságú vezérekről, az alkalmas tulajdonokkal rendelkező birtokosokról, szóval a saját foglalkozásukban képzett polgárokról beszél, „a közértelmességről, melynél fogvást a bölcs a nemzeteket mázsálja. S ez mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra s így annál függetlenebb s erősb a nemzet.” Be kell ismernünk: elsősorban műveletlenségünknek, a Széchenyi-féle közműveltség hiányának következménye, hogy gazdaságilag a megkapaszkodás, az ellenállás komoly kísérlete nélkül elzuhantunk és egészen alul kerültünk. Társadalmunkból hiányzott a tanult magyar gazda-, iparos- és kereskedőtársadalom. Furfangra, ravaszságra, körülményeihez mért és alkalmazott leleményességre népünk ránevelődött, mert életének útja mindig lesben álló veszedelmek és galád szándékok közt vezetett, de foglalkozásának új fogásaira, a gazdálkodás újabb eszközeire és kiadósabb módszereire nem tanította senki. Ezért népnevelésünkben a gazdasági műveltség gyarapítása lényeges rész. A foglalkozásban való jártasság, a foglalkozáshoz tartozó ismeretek birtoklása egyébként lelki erő is. Erősíti az öntudatot, biztonságot kölcsönöz és örömet ad a munkához. De azt sem felejtethetjük, hogy bár a szellemi és erkölcsi színvonal nem függ szükségszerűen össze az anyagi javak mértékével, általánosságban mégis a magasabb rendű műveltség anyagi kultúrán épül fel. Paupertas maxima meretrix.

b) A tudás azonban egymagában nem elég. Bekepezltté tehet, de a személyiség tartalmát, teljes képzettségét nem adja meg. Az egyensúlyozott emberibb embert az értelmi, akaratí és érzelmi világnak arányos és együttes művelése alakíthatja ki. A népnevelés tehát az akarat és kedély tökéletesítését sem hanyagolhatja el, magasabb célkitűzések és azoknak következetes keresztülvitele nélkül egyik foglalkozásban sem lehet boldogulni. Az akaratnélküli vagy akaratgyöngge ember az élet feladatokkal és nehézségekkel zsúfolt országútján csak bukdácsol. A népnevelésnek tehát elsődleges célja, hogy az embert korunk egyetemes zsibbasztásából felszabadítsa, a tétovázásból kirántsa s a szélesebb rétegek egyedeit is igaz szabadságra, függetlenségre és önuralomra nevelje. De a kedély nevelése sem lényegtelen: életünk kietlen sivatagában egyik legüdítőbb jelenség, legnagyobb vigasztalás a mély, tiszta kedély. S csak népünk kedvteléseire, szórakozásaira, multságaira és a hajdani szép népszokások eldurvult mai formáira kell gondolnunk, hogy rádöbbenjünk a népnevelés e téren elvégzendő halaszthatatlan nagy munkájára. Primitív és elhízott ösztönökkel kell megküzdeni, de a vallásos élet erőajándéka biztos segítség, a nép lelke mélyen ma is, durvaságai ellenére is, erősen és elevenen keresztény. Az életharcban elbágyadt vagy megsebesült lelkével erőért és vigasztalásért vallásához menekül. Kedélyéhez itt lehet legkönnyebben és leghathatósabbán hozzáférni.

2. A társadalmi vonatkozások az ember társas természetéből következnek. Az embert a család, a nemzet, az állam és az emberiség egyre táguló, de meghatározható és egymásba átmenő körei fogják körül.

a) Első helyen természetesen a családi érzés és a családias gondolkozás nevelése áll. A család egészsége, erkölcsi tisztasága, szilárd kerete, a csorbíthatatlan szülői hatalom és tekintély, a férj és feleség, a szülő és a gyermek rendezett viszonya együtt biztosítja azokat a feltételeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egészséges testű, megbízható erkölcsű és alkotó készségű emberek szülessenek és életképes népek képződjenek. A modern szellem rontása azonban már népünk családi életében is észrevehető, korunk beteg gondolatai behatolnak és züllesztik a falu egykor szép, tisztos, példaszorú családi életét, s a folyamatot gyorsítják a nehéz megélhetési viszonyok: a gond tömkelegben szórja szét a magyar családok tagjait, az idegenség, amibe a kenyérkereset úzi, a folytonos küzdelem, a nehéz munka felejteti a családot, öli, sorvasztja a családias érzést. A családi élet izmosítására irányuló tervszerű nevelő munka tehát ma már önvédelem, a megpróbáltatások malomkövei között örlődő népünk számára biztosítani akarjuk ennek az ösközösségnek vigasztalásait és életoltalmazó kereteit.

b) Második feladat a honismeret közvetítése. A honismeretnek gyökérkötő ereje van. A nép fiát szűkebb hazájának, fajának, népe múltjának, küzdelmeinek, nagy fiainak ismerete, a nép életmegnyilvánulásainak tudatos látása, a honi szokások szeretete a hazai röghöz és az otthon küszöbéhez köti. Ha tudatosan nézi szülőföldjét és annak életét, másképp értékeli s idegenből is visszavágyik.

c) A népnevelés társadalmi irányban harmadik feladata és egyben legmélyebb értelme, hogy nemzetté nevelje azokat, akiket a közös származás, nyelv, történelmi múlt, közös műveltség és közös sors összeköt. Külön-külön mind nagyszerű magya-

rok vagyunk, de mint népnek számalmas a magatartásunk. Titkos és nyílt csoportosulások, összefogások, öncélúvá tompult osztályok rángatják jobbra-balra az amúgy is laza nemzeti lelkiületet. Munkásságunkat még nem sikerült bevonni közösségünkbe, a falusi tömegek felé még nem jutottunk túl a meddő politikai szólamokon. Értelmiségi osztályunk végzetesen az elproletarizálódás útján van s mégis nagy része a néphez anyagi leszegényedésében ma sem jutott lelkileg közelebb, pedig rá kell ébrednie, hogy a műveltségbeli és lelki távolság kiküszöbölése az ő feladata.

A NÉPNEVELÉS TÉNYEZŐI

Minden vonalon az ugartörés nehéz feladatai tornyosulnak az erdélyi magyar népnevelő elé. Sajnos, nem szólam, hanem komor ítélettel terhes szomorú tény, hogy népünk művelése és nevelése az Árpádok korával lezáródott, egyetemes szándékú tudatos és nagyvonalú népművelés az országépítő Árpádok merész terveinek akaratos valóstítása óta nem volt. Körülményeik nehézkessége mellett is tömegek átfogására irányuló népművelést utoljára ők csináltak. A szerzetesrendek, melyeket egymás után telepítettek be és nagy kiváltságokkal láttak el, nemcsak ígét hirdettek, a káptalani és plébániális iskolák, melyeket kemény törvények kényszere tartott, nemcsak betűvetést és számolást tanítottak, hanem a földművelés, ipar, művészet fogásainak ismertetésével az élet- és létfenntartás durva, primitív formái helyett megmutatták a könnyebb, szebb, emberibb élet útjait, a liturgia tömeghatásával pedig széles rétegek kedélyvilágát s az erős keresztény szellemmel tömegek erkölceit nemesítették.

1. Népművelésünknek ma is a legfontosabb tényezője az Egyház, ez a természetes nevelőközösség, melynek általános küldetése van a tanításra. Európa és a világ is mai kultúráját neki köszönheti, a haladás egyetlen és kizárólagos hordozója századokon át. Míg az államhatalom szükséges önvédelemből vagy hatalmi vágyból hadakozott, kultúrát rombolt s a nyers erők csattogó zajával a szellem elmélyedő munkáját csak zavarta, az Egyház épített, ápolta a lélek tehetségeit. S amikor és ahol az iskoláztatást kivették a kezéből, végeredményben mindig az állam járt rosszul.

2. Másodsorban az elemi iskola az a természetes alap, amelyre a népművelés ráépülhet, annak a munkáját van hivatva továbbfolytatni. Sem a templom, sem az iskola önmagában nem elég, sem a pap, sem a tanító nem tette meg a kötelességét, ha az iskola, illetve a templom falai között marad. Amikor a gondolatnak nincsenek térbeli korlátjai, a nép nagyobb része idegen eszmék hatása alá kerül és elnevelődik. Ha mi nem neveljük, nevelik mások, s az eredmény az lesz, hogy elidegenül, sőt ellenségesen fog szembeszállni természetszerinti vezetőivel és saját intézményeivel. Éppen ezért egy, az iskolával kapcsolt tényezőre különös nagy figyelmet kell szentelnünk. A nevelés mind az iskolában, mind az iskolán kívüli népművelés keretében csak akkor eredményes, ha támogatja a család is, ha az iskola és a család, a népnevelő és a szülő együtt működik, karöltve fogja és vezeti a fejlődő lelket. A szülők közömbössége vagy meg nem értése miatt elég sokszor kárba vész az iskola minden fáradsága. Ki kell tárnunk tehát iskoláink ajtaját a szülői értekezletek rendszeresítésével a szülők előtt, hogy az ott folyó munkát közelről lássák, a gyer-

mekükre fordított gondot személyesen tapasztalják. És ki kell tárnunk az iskolán kívüli népnevelés vállalásával általában a felnőttek előtt, hogy a velük való törődés, a sorsukban való osztozás tevékeny és hasznos kifejezésével a nevelő munka értékelésére megtanítsuk. És szülőt és felnőttet az iskola hatása alá kell vonnunk azért, hogy minél többen legyenek, akik műveltségünk értékeit s nevelésünk eredményeit az iskoláink körén kívül maradt tömegekhez is elviszik. Gyermekeink nyolcvan százaléka nem jár hitvallásos iskolába, erről a százalékról pedig nem mondhatunk le. S ezt a feladatot is csak az iskolán kívüli, tervszerűen folyó népnevelés és a családi körben az öntudatos, megnevelt szülő láthatja el. Iskoláinkat szélesre kell tárnunk, és nevelőinknek, bármilyen címen és bárhol működjenek, az erdélyi iskola sajátos hivatásával tisztába kell jönniük: minden egyes iskolának és minden egyes nevelőnek az előírásokkal meghúzott munkakörön túl a lehető legnagyobb sugarú területet kell átfognia, hogy megtegye azt a kötelességet, melyet helyzetünk és az idők parancsolnak.

3. Népnevelésünk harmadik tényezője társadalmunk értelmiségi rétege. Mindenik tagja valamilyen tudás boldog birtokosa. Szerezte azért, hogy megéljen utána, de az is kötelessége, hogy népe érdekében önzetlenül értékesítse is. A békebeli középosztály azt hitte, hogy mindent megtett, ha valamelyik politikai párthoz nyíltan csatlakozott s a népet tollas-bokréták és lobogó zászlók alatt a tokányos választásokra felvezette. Ennek árát keservesen megfizették, s most, a tizenkettedik óra utolsó negyedében már nem lehet tétovázni. Gazdasági különbségek ma alig vannak közöttünk, s ami még van, azt is a világválság és az állam gyarmatpolitikája hamar el fogja tüntetni. Erdélyben egyformán rongyosak leszünk mind, akik magyarok vagyunk, s minden attól függ, hogy a nép és az értelmiség megtalálja-e öszintén egymást, meglesz-e az egységes gondolkodás, az egymásért végzett munka megszünteti-e a most még elválasztó idegenkedést. Ha meg, úgy a vezetőihez bizalommal viseltető, egygondolkodású nép a gazdasági célkitűzéseket is meg fogja valósítani s gátat tud vetni a ma feltartóztatatlannak látszó, végzetes zuhanásnak.

A NÉPNEVELÉS EGYSÉGES TERVE ÉS SZEMPONTJAI.

Az értelmiséget általában, a nevelőrendet s a szabad pályán futókat egyként méltó szerepre hívja Márton Áron, a népnevelő; kezükben szeretné látni a kiszélesített iskola kulcsait. Szakítani kell hát a formalizmus hazug szólamaival s romantikus hiedelmeivel. Nemzeti egységünk belső erő nélküli, pusztán politikai egység volt, mert a magyarság összességének lelkébe nem nyúlt le és széthullott az első komoly teherpróba alatt. Be kell látnunk, hogy az egységet az érdekeknek, a műveltségi javaknak és a nevelési eszményeknek a közössége hordozza s az erdélyi magyar értelmiségnek elutasíthatatlan szép hivatása, hogy az érdekközösséget meglássa, a nevelési eszményeket és célokat előbb a maga számára világosan kidolgozza s a közös múlt és közös lélek értékeit közkinccsé téve, a szétzilált népi lelkületet erős gazdasági, szellemi és erkölcsi egységbe forrassza.

Népnevelési terv, egységes irányítás, azonos természetű végrehajtás – ez a három kívánalom áll ma is értelmiségünk lelkiismeret előtt. Sok jószándék serény-

kedik a nevelés nagy területén, de egymástól függetlenül jönnek-mennek, tesznek-vesznek és szegénységükhöz mértén rengeteg szellemi és anyagi erőt pazarolnak el igen mérsékelt eredmény mellett. S mindez akkor, amikor mellettünk és körülöttünk erős népek törnek előre, izmosak és gazdagok, egységesek és céltudatosak, s amikor a gazdasági önellátás, mely akaratunk ellenére kikerülhetetlen feladatként mered eléink, műveltségünk megőrzése és átadása, mely az egyes családok tanítói hivatásának tudatosítása nélkül szinte elképzelhetetlen, a folyamatban lévő prozelitizmus elhárítása, mely csak általános fegyelmezővel, kemény erkölcsi kényszerrel lehetséges, mint olyan hatalmas lelki és társadalomszerkezeti átrétegződést tételeznek fel, mely csak az összes erők egyirányú munkája árán valósulhat meg. Az egyesületek tehát nem járhatnak külön utakon, a gazdasági és közművelődési szervek nem követhetnek külön célokat, amint nem lehet eziránt közömbös a sajtó sem. Közvéleményt kell sugalmazni s a sugalmazott gondolatokat valósággá, intézményesített hatássá kell érlelni. Ez pedig minden tényezőhöz szóló felhívás a közös munkára.

*

A népnevelés egysége azonban sohasem elegyítést, hanem csak központosítást jelent. Az egyesület nem a forma, hanem az azonos cél, célkitűzés és iránymutatás biztosítja. Így közművelődési egyesületünknek, az EMKE-nek lenne feladata, hogy a különböző szervezeteknél közös katexohén népnevelői munkát irányítólag kézbe vegye, az egyetemes érvényű szempontokat világosan megfogalmazza, a tennivalókat felmérje, tervet készítsen, a végrehajtáshoz eszközöket adjon és a munkát számon kérje. Az EMKE volna hivatva arra, hogy a különböző kereteknek tartalmát, munkájuknak egységes célt adjon, az egymástól függetlenül mozgó törekvéseket függetlenségük sérelme nélkül tervszerűen dolgoztassa, vagyis az legyen, aminek helyzetünkben lennie kell, az erdélyi magyarság életét hordozó jelentősebb tényezők bevonásával közművelődésünk irányítója.

*

Az Erdélyi Iskola szerkesztője határozott hangon követelheti és kívánhatja is ezt, mert fél évtizeden át a népnevelés gyakorlatában volt alkalma kikapogatni a beteg pontokat s a szellem eszközével és a szervező lehetőségeit felhasználva munkálja is a tennivalókat. Számára nem posztulátum az, amit az EMKE-től elvár, tisztában van a feladatokkal, sőt a teendőket rendszerbe foglalta s kialakított tervébe illeszti a kezdeményeket.

Az Erdélyi Iskola maga kezdettől fogva ennek a központosító szándéknak a szolgálatában áll, megfelelő közművelődési anyaggal látja el egyesületeinket, hozzájárul a nevelők szellemi továbbképzéséhez s ugyanakkor ápolja azt a közösségi lelkiületet, mely termő televénye minden népnevelő elgondolásnak s olyan megértő légkört teremt, melyben a közműveltség díszes fája magasra nőhet s terebélyesedhet.

Két elvi jelentőségű meggyőződés hajtja ebben az erőfeszítésben, egyetemes értékű eszmék és mégis népünk lelkéből sarjadt gondolatok, melyek egybeboruló kupolaként öröködnék és védik a sokszor lázas törekvések nagy egységét.

a) Földet rengető megrázkódtatások bizonytalanságában élünk. Az egész világ nyugtalan és türelmetlenül keres. A néphez való közeledés tehát őszinteséget, becsületes szándékot kíván. A népművelést külföldön is vallásos alapon kezdték és folytatják. A nép életének mindennapi körülményei mindennapi bizonyosság Isten mellett. Dolgozik, töri magát, verejtékével puhítja a kemény rögöt s megfeszített munkája után azt látja minden nap, hogy az eredmény a Fennvaló kezében van. A gépek hatalma s az élettől elzárt szobatudósok szürke rendszerei nem zavarják tiszta látását, nem rontották meg egyenes gondolkozását. Ha jót akarunk, ne rontsuk mi sem őt. Népművelést csak az csináljon, aki maga is lelke mélyéig vallásos. Urak s a társadalom felsőbb vékony rétege megengedheti magának azt a könnyelműséget, hogy a vallás kemény igazságai helyett tudománnyal kendőzött, babonába burkolt rendszerek emésztgetésével bibelődjék. Legfeljebb bele fog pusztulni. S az egészséges néptest a rothadt anyagot az undor egy csuklásával ki fogja magából öklendezni az élet nagy emésztő gödrébe. De létünk biztosítéka a nép, s azzal nem lehet kísérletezni. A nép szikla, amelyre egy nemzet élete biztosan épül. Porlasztó erejű gondolatokkal ne fúrjunk alája ha azt akarjuk, hogy ez az étellel zsúfolt televény, amit a nép jelent, még az egészséges nemzedékek szakadatlan sorát adja s boldogabb, emberekkel csinálja tovább történelmünket.

b) Az embert lángolt hamis eszmékért, életét feltette igaznak, szépnek, jónak és isteninek vélt gondolatokra is vagy máskor egyiket a másik rovására hangsúlyozta. Sok erőt pazarolt el. De a talmi értékeket, még ha jó szándék és véres erő kifejtés eredményei voltak is, a korszakfordulók határán felgyült szellemi feszültség felviharzása mindig elsodorta. Az egymásra omló századok enyésztéséből a felkavart idők tovahömpölygő sodrából az vetődött partra, az utódok számára az maradt meg, amit az előző nemzedékek tudománya az igazból, művészete a szépből, erkölcei a jóból, vallási élete az isteniből valóra váltott, amit küzdelmei árán az örökérvényű rendből a földi élet kereteibe, a végtelenből véges élete határai közé beleszagattott. Fenséges munka ez s az emberi történelem szakaszaiban mindig nemzetek végezték. A tudós, aki a világjelenségeinek és erőinek igaz összefüggéseit kereste, a művész, aki a szépet érzékelhető formába öntötte, az ember, aki a jót cselekedte, vallását gyakorolta, akaratától függetlenül fia volt valamelyik nemzetnek. Örök végzésnek látszik, hogy az isteni gondolatok földi valósítása nemzeti kötelesség legyen, az egyetemes kultúra dómja nemzetek által, külön színeikkel meggazdagodva épüljön. De végzészerű az is, hogy a leghatékonyabb nemzetalkotó és fenntartó erő épp maga kultúra. A műveltséget nemzetek teremtik, de a nemzeti lét biztosítéka ez a műveltség. Sőt, több mint egyszerű biztosíték: a nemzet kultúrájában él. S ha minket az idők kikezdték, azért van, mert népünk tömegénél a nyelv és vér közössége mellől hiányzott a kultúra közössége. Munkáját évszázadokon keresztül igénybe vették kultúrák építéséhez, de a kultúra tartalmából nem részesítették, áldásait nem vitték el hozzá, magyar mivolta az emberi élet nagy értékeihez közelebb nem hozta. Egy pompázó kultúra tartalmából nem részesítették, áldásait nem vitték el hozzá, magyar mivolta az emberi élet nagy értékeihez közelebb nem hozta. Egy pompázó kultúra közvetlen tövében elhagyottan élt, a kultúra közösségéből népünket kifelejtették. Kevesek büszkélked-

tek, hogy milyen művelt nemzet vagyunk, a nemzet nagy részének azonban a büszkeség tartalmáról tudata és a nemzeti elkülönülésre kézzelfogható különösebb oka nem volt. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy egykor tömbös, kiterjedt magyar szigetektől szórványok lettek és ma e szórványokat is egyre végzetesebben nyaldossa a környező népek hullámverése. A süket füleknek is fel kell hasadniuk, a réveteg nézéseknek is éles látásra kell pattanniuk, a régi dicsőségünk párnáin álmódzóknak is tunyálkodás helyett végre munkát kell vállalniuk. Nemzeti műveltségünk értékeit tegyük közkinccsé, hogy a reánk hagyományozott értékállomány erejével népünk tömbjét tudatosan bekapcsolhassuk a nemzeti múltba s ugyanakkor a kultúra gazdag eredményeiből foglaljuk le számára, hasznosítsuk nála azt, ami életét szebbé, biztosabbá teheti, hogy reménnyel mehessen apái útján a jövő felé. A szülő a családban, a nevelő az iskolában, a pap az egyházközségben, a jogász, politikus, orvos, közgazdász foglalkozása körében és mindenki, akit hivatása vagy tudása bármilyen közösség élére állított, legyen a nemzeti kultúra apostola. Isteni parancsot teljesítenek. Segítenek egy nemzetet, hogy történelmi hivatását betöltse, hogy ne legyen szegyenül Isten és emberek előtt, hanem az örök rend földre szánt terveinek valósításából a neki kiosztott munkát becsülettel az idők végéig végezze.

A NÉPNEVELŐ MAGATARTÁSA.

A meghirdetett rendszer s a szárnyaló eszmék kivételes tekintélyt szereznek a fiatal papnak, de Márton Áron, a népnevelő, mindig elégedetlen a pusztába kiáltó meddő szerepével, az engedelmes szavak boldog birtokosa, a serkentő erejű rétor tetteket kíván látni, a gyakorlat formáit keresi szakadatlan, kézzelfogható és kezelhető kifejezésmódokat akar. Eszméinek visszhangját érzéketlenül hagyja elsuhanni, a gondolatok nem hírverést, munkatársakat vágnak, tábor, mely keveset, mind kevesebbet beszél, és annál többet cselekszik, töri az ugart s elveti a felfakadásra érett eszmei magvakat.

Az Erdélyi Iskolát ennek a szerepnek szánta s ebbe az irányba állította is be. A népnevelés lapjai nem elveket vitatnak, a betűbe oltott gondolatok nem eszméket fogannak, itt a népnevelés gyakorlatát szolgálja minden, irodalom és történelem, földrajz és népismeret, tudomány és művészet; út épül, az erdélyi magyar népnevelés külön útja, eszmei és társadalmi szakadékok közt magasló biztos él, könnyen járható és célba vezető.

A nép természetét, hajlamait és gondolatvilágát nem hosszas figyelés után ismerte meg, a nép életét élte, természetét magában hordozza, hajlamai abból sarjadtak, gondolatvilága népi alapokra épült. A népnevelésben ez a nagy lehetőség lendíti, ez a kivételes biztonság ösztönzi. S innen két alapvető gyakorlati szempontja is, melyeket hangoztatás nélkül, következetesen alkalmaz;

1. A nép lelki világképe egyszerű, de az egyszerűség örve alatt selejtes szellemi javakkal, üresen kongó frázisokkal hozzá közeledni egyet jelent a népnevelés elárulásával, kiábrándító hiányérzet marad a hallgató nép lelkében s idegenkedés az effajta időlopás iránt. Nagyfokú igényesség jellemzi a nép egyszerű magatartását. A népnevelőtől világos, szabatos és magyar beszédet kíván, a fölös, elvont fogalmak,

nyakatekert szóképzések gondos kerülését, a gondolatok rövid és határozott fejtegetését, a gondolatsor biztos, ingadozás nélküli következetességét. Kritikai szellem azonnal megérzi a készületlenséget és a nagy szavak, összetett, bonyolult mondatok mögött komorló szégyenteljes tudásbeli fogyatékoságot hamarost leleplezi. Szakítani kell tehát a népnevelési primitivizmussal, a népet lesajnáló művelt fölényesek „egyszerű” szavakba bujtatott nyegleségével, a népnevelés, mint alkotó szellemi munka nehéz, igényes és erősen körültekintő gondot és készütséget kíván. Lelkiismeretességet az anyag megválasztásában s művészetet annak közvetítésében. Azt, amit az Erdélyi Iskola szerkesztésében annyi aggályossággal valósít. Az értéket, a veretes értéket keresi és adja tovább, a magyar és emberi szellem időtálló eredményeit, melyeknek már önmagukban is példaerejük van. Nem az a népnek való irodalmi alkotás, hol a döcögő sorok, az üres mondatok végül is erkölcsi tanulságba botlanak, a nagy író méltó művei. Arany Toldija, Petőfi János vitéze, Gárdonyi elbeszélései, Mikszáth életképei, Móra kis rajzai, minden kegyes cífrázat nélkül példabeszédek, és még az sem szükséges, hogy a válogatásban önkínzó kicsinyesség érvényesüljön. Az igazi érték önmagáért felel és a népnevelő bölcselkedése nélkül is parabolikus értelmet és lendületet nyer, igényt támaszt, nevel. Csak legyen a népnevelőnek kellő ítélőképessége, talmi értéket ne mondjon időtállóknak, idegen szempontok ne zavarják a válogatás felelősségteljes munkájában. Az irodalom és a művészet legszebb alkotásai, a tudomány eredményeinek legjava rendelkezésére áll, az, mit az idő rostája átengedett, s ami az egyetemes értékek rangsorába lendült.

2. A másik szempont a népnevelő szellemi magatartására vonatkozik. A nép hagyományos művelődési értékek birtokosa, nyelvében, zenéjében, költészetében, díszítő művészetében, viseletében, építésmódjában, közösségi életformájában, gondolkozásában, világnézetében, egyszóval: műveltségében az ősi magyar kultúra emlékeit őrzi és továbbítja. E népet a magyar hagyományoktól idegen polgári lelkülettel rontás nélkül kézbe venni nem lehet. A népnevelőnek, a magyar művelődés őrállójának, új világba kell átlendülnie, hol mások a törvények, más a világkép, történeti időket tükröz a kultúra, elmúlt korok szokásai lebbennek fel. A műveltség terén haladást hirdet, de ugyanakkor a művelődés menetében konzervatív csökönnyösséggel erősíti a gyökérfőző hagyományokat. Erőfeszítésében az Európa népei közt is rangosan pompázó művelt nemzet látnoki képe serkenti, de egyidőben a hagyományaival elszigetelten álló magyarság keletről hozott népi értékeinek elmélyítéséért áldozza fel napjait és éjszakáit. Lent, a lelkek mélyén felvert erőket az öröklött kultúra tevékenységének munkálására taszítja, ide plántálja az új művelődés öntudatát, őrzi és védelmezi ártó és idegen szelektől, hogy a teremtett műveltség ne csak színvonalas, de sajátosan magyar legyen.

*

Az idő most beteljesedett. Hat éven át változó űrhelyein rendületlenül hirdette Márton Áron, a szerkesztő, népnevelésünk elveit, építette rendszerét, taglalta a feladatokat, most az Isten akarata kezébe tett le a népek nevelésére küldött apostol hatalmát. „Új püspökünkre – írta három évvel előbb – az alkalmak időszerű felhasználásá-

nálása s a rendszeres tervgazdálkodás feladatai várnak, nehéz légköri viszonyok közepette. A kultúrát ma zavaros forrásokból táplálják és kínálgatják. És az ifjúság és a nép között egyaránt sötét és önző szándékok bujkálnak, vagy csatangolnak nyíltan, hogy lelkét s azon keresztül az életét megrontsák. Ő pedig az Isten előtt felelős a lelkekért. Az egyházmegye lelki arculatának széppé teljesedése, a katolicizmus megerősödése, izmos szétterjedése, hódító erőinek tevékeny kibontakozása az ifjúság lelki nemesedésén és a nép tömegeinek műveltségén fordul. Az ifjúság és a nép céltudatos nevelése nélkül katolikus híveinket veszíthetjük el. Ha nem lesz vezető rétegünk, mely az erkölcsi felelősség eleven tudatával él és tanít a nép között, s ha népünk tudatlansága következtében a hajszás életversenyen alul marad, ha műveltségében megfogyatkozik, ha múltjának értékeit nem tudja átvenni s nem lesz számára lehetséges, hogy belső gazadagságának kibontott pompázatában rangosan, egyenlő félként jelenhessen meg a többi népek között, elbitangolódik lelkileg is. Nemcsak űzött és lenézett, kóbor nomád lesz a kultúrtenyészet kellős közepén, hanem bűnökbe nyomorodik.”

Esztenőkkal előbb, a boldog emlékezetű Vorbuchner püspök felszentelésekor, a népnevelő felelőssége íratta e sorokat, ma a népnevelő Püspök dekrétumaként hirdetjük. „A közös sorshoz hűséges akarok lenni, fajtám szívósságát a magam erejének akarom tudni. Az Isten nekem hivatást adott, életemet erre a hivatásra szentelem és népemet a kijelölt úton vezetem” – vallotta meg és fogadta szülőfalujának tisztelgő kis tábora előtt. Címerében dombok fölött örökzöld fenyő emelkedik, ez az egyenest magasba növvő jelképes fa, mely a kopár sziklán mostoha idők közt is görcsös kapaszkodással tartja magát. Alája három szót íratott: Non recuso labore, azaz: Nem térek ki a munka elől.